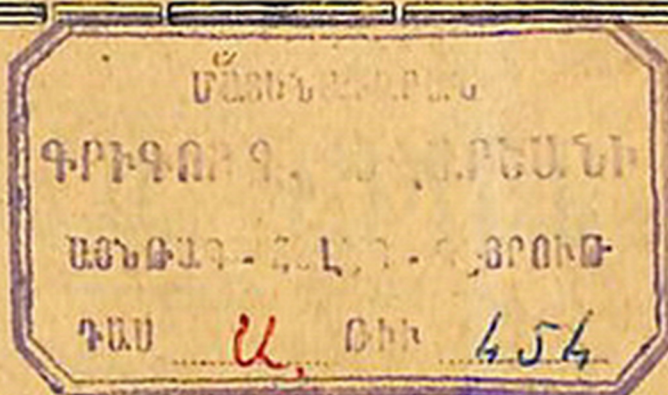

Հարգելի Արարիկ Սրբոյ Արարիկ

Պատկերասրահ

9

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

ՊԱՐԲԵՐԱԳԻՐՔ

ՊՐԱԿ Ա.

Հրատարակողն է՝ ԳՐԻԳՈՐ ԱՅԱՐԵԱՆ

Գին 50 Դահեկան

Տպ ՄԱՍԻՍ

ՊԵՅՐՈՒԹ

1946

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ

Դրողն է՝ ՍԻԱՄԱՆԹՕ (1878—1915)

Հաստատածներ Սիամանթոյի ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ երկարաշունչ քերթուածէն որ Պէյրուսի գլխաւոր կեդրոններուն մէջ փնտռելէ և չգտնելէ վերջ, կարելի եղաւ զայն ձեռք ձգել Անթիլիասի Դպրեվանքի սարկաւազներէն մէկուն քովէն:

Մեռո՛ւ՛յ՝ հայ դարերու դիմաց կեցող՝
Դուն աղամանդեայ ապառաժ...
Դուն մանուկներու մերկ ուլեղին
Մինչեւ հանհարք ցոլեր ցանող...
Դուն օրօրոցէն մինչ գերեզման
Մեր մէն մի խօսփն, մէն մի շունչին
Գեղեցկաձայն բացատրիչ...

Աննառելի եւ անդրանիկ դաստիարակ,
Ես՝ երազային երախայ մը վեցամեայ,
Այբեմարանդ ի ձեռին, անմեղօրէն զայն հեգելով
Առաջին խաչն հակեա՛ւ՝ սրտիս,
Հաւատա՛ ինձ, ո՛վ հայրութիւն
Պատկերիդ դեմ է որ հաներ եմ...

Դուն բիրաւոր նիւղերով
Ոսկեհոս գէտ գիտութեան...
Դուն անվասնելի ցորեանի դատ, դուն ձրի՛ հաց,
Դուն արբեցութեանց եւ գինիի աւազան
Որուն մեջ ես ալ ոսկի սափորս եմ մխրներ
Արեւներու ծառաւես խենթ...

Դուն լոյսի անիւ, դուն հաւատքի հրաւեր,
Դուն մտածման ծառաներու արծաթեայ ծով,
Ներէ որ քու առակերտդ այս արբեցեալ
Տասնութնիկդ դարեր յետոյ զեզ պատէ...

Դուն մեծաքափանց նայուածքներով առաքեալ.
Դուն էիր որ զեզ երգող ցեղդ այսօրուան
Հեղինակներէն եւ հանճարեղ եւ հրավառ,
Եւ աշխարհակալ մեծ Հռովմի որդիներէն,
Ու հրապաճ Պարսիկներէն դրացի,
Մայր բարբառիդ հիմնաքարովը յակիմք՝
Հայկազունեանց մեր շառաւիղը ազատեցիր...
Դուն երկրորդ Աստուած,
Եւ մտածման դուն առաջին արարիչ...

Ո՛վ մենակեաց, ո՛վ Մագիստրոս, ահաւասիկ
Երկու Հայերն «Ովսաննայ քեզ» կը զոռան...
Եւ Ովսաննայ Վաղարշապատի հայրապետին,
Սահակ Պարթեւ զուգակէիւ արքանեակիդ
Եւ Վռամշապուհ Արփային,
Որովհետեւ քու մեծ գիւտիդ զօրավիզ
Մէկն իր Խաչին, միւսն իր Սուրին համագոր
Քու ֆայերուդ հետ ֆայելով
Արարատեան արեւոյոյսին
Դպրութեանց դուռը մեզ բացին...

Խուցկի՛ անտառ, կնդրուկներու բուրասան,
Քրիստոսի ազնիւ խօսքին դուն իրական տարածիչ
Եւ Նիովայի պատգամախօս մեծ մատենանին
Դուն արբագիր քարգլանիչ...
Ոսկեդարու ադամանդեայ բանալի...
Մտքի փրկիչ, յոյսի հսկայ, կեանքի կեդրոն...

Եւ այսօր, քու արքութեամբդ սնած,
Ես քու ցեղիդ հոգիին հայելին քեզ կը բերեմ...
Աչքերուս մեջ անոր աչքէն հուր առի,
Ու իմ խօսքերս անոր արեւն եմ ֆայեր...
Եւ թոյլ տուր այսօր, ո՛վ Մեսրոպ,
Որ հայոց հողէն մինչեւ աստղերը հասնող
Քու ոսկիէ սանդուխեղ վեր բարձրանամ,
Եւ հաստատաբայլ, աստիճանէ աստիճան,
Ու պսակէ ի պսակ եւ լոյսէ ի լոյս,
Իբր գաւակ մը մտածումիդ,
Ես ի քեզ գամ, իմ այս երգս երգելու...

77 22 / 487

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրողն է՝ ԱԽԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Գրողների պայքարի զէնքը գրականութիւնն է։ Գրականութիւնը յառաջդիմութեան մեծագոր ֆակտոր [ազդակ] է։ Նա ժողովուրդների դաստիարակման վեհագոյն բեմն է։ Նա հին լեզուով առած՝ մարգարէական պատգամներ է։ յառաջատար, մարդասէր գաղափարների մուկնափակ։

Գրականութիւնը ինքնապատակ չէ։ Նա գեղեցիկ արուեստով առուած խօսք է՝ բարձրացնելու՝ մարդուն, եղբայրացնելու միմեանց հետ եւ հոգեպէս պատրաստելու իտէալական հասարակակարգի համար։

Մաքուր եւ ազնուօրէն պահելու է այդ գեներ։

Մի գրականութիւն մի ժողովուրդ է։ Մի որեւէ ժողովրդի գրականութիւնը նրա ձգտումների եւ բաղձանքների, նրա տառապանքի եւ հաւատի, նրա խիզախումների եւ անկումների գեղարուեստական պատմութիւնն է։ Այդպէս է և հայերի գրականութիւնը։ Սակայն հայ ժողովրդի գրականութիւնն ունի առանձնաշատուկ իր տոմինանդը [իշխող դիժը]։ Համաշխարհային պատմութիւնը հայ ժողովրդին վիճակել է մի հայրենիք՝ շրջապատուած հզօր, աշխարհակալ պետութիւններով, որոնք ձգտել են հայ ժողովրդին ստրկացնել, կողոպտել եւ ոչնչացնել։ Եւ այս դարձել է հայ ժողովրդի դաժան ճակատագիրը։

Այսպիսով, հայ ժողովրդի գրականութիւնն ազգային գոյամարտի գեղարուեստական պատմութիւնն է ընդդէմ իր ճակատագրի։

Մեր գրականութեան իշխող պաֆոսը [գլխաւոր նիւթը], նրա միսիան [առաքելութիւնը] դարերի անհաշտ պայքարն է յանուն հայրենիքի ազատութեան, ազգային կուլտուրայի [մշակոյթի] եւ անկախ պետութեան ընդդէմ բռնութեան, ստրկութեան։

Մեր գրականութիւնը բռնակալների, հարստահարողների, ջարդարարների գրականութիւն չէ։ Այլ մարանչող, բողոքող, ազատաբաղձ ոգով՝ տոգորուած աշխատանքի, հումանիզմի [մարդասիրութեան], արդարութեան վսեմ իտէալներով։

Այդ պայքարի ոգին կայծակի պէս անցել է հայ գրականութեան մի ծայրից միւս ծայրը, սկսած Մովսէս Խորենացուց, Եղեշէից, Սեբէոսից, Միջին դարերի միջով, մեր ֆոլկլորի [հէքեաթներու] միջով մինչեւ Խաչատուր Աբովեան, Միքայէլ Նալբանդեան, Պատկանեան, Բաֆֆի, Ծերենց, Թումանեան։

Սխմամանթօ, վարուժան, Տէրեան ներառեալ:

Հայ գրականութիւնը պատկերելով հայ ժողովրդի բուն ասելութիւնը եւ արիւնոտ պայքարը նրան ճշող բնականների դէմ, եղել է նաեւ նրա դաստիարակը դարերի ընթացքում: Նա փրկել է հայ ժողովրդին աշխատեցումից եւ ապագգայնացումից: Նա ասել է հայ ժողովրդին հումանիզմի եւ դեմոկրատիայի գաղափարներ, ժողովրդասիրութեան եւ համաշխարհային յղբայրութեան խնայներ, լաւագոյն, արդար եւ ազատ աշխարհ ստեղծելու յոյս եւ հաւատ եւ այն կենսագործելու պատարաստակամ դոհարերութիւն, այն, ինչ որ անհրաժեշտ է խորտակելու բռնութեան եւ կեղեքման աշխարհը: Հայ ժողովուրդի ոգու եւ նրա ձգտումների սիմվոլիկան [խորհրդանշը] պերճախօս կերպով քանդակուած է նրա Սասունի էպոսի [դիւցադնավէպին] մէջ: Այդ էպոսը մեր նուիրական աւանդութիւնների հին դանձարանն է եւ դառն ու դաժան ժամանակների մեր վեհ ներշնչարանը, մեր պատգամարբը: Նա պարունակում է մեր գրականութեան բոլոր թեմաները [նիւթերը]՝ շինարարութիւն, աշխատասիրութիւն, հումանիզմ: Նա պարունակում է մեր պայքարի բոլոր ձեւերը՝ ներքին կռիւ շահագործող ու շահագործուող դասակարգերի միջեւ ազգային կռիւ արտաքին, օտար բնականների դէմ, համամարդկային կռիւ հին, անարդար աշխարհի դէմ՝ նրա կործանման ի խնդիր յանուն նոր, արդար եւ ազատ աշխարհի կառուցման: Կռիւ Աստուծու դէմ—ճակատագրի դէմ, բռնութեան դէմ յանուն բացարձակ մարդու: Սասուն էպոսը մեր պատմութեան, գրականութեան փիլիսոփայութիւնն է: Հայ ժողովրդի պայքարը աւելի ծանրացաւ, դարձաւ օրհասական, երբ սեւճուկ—թուրք—մոնղոլ արշաւանքները ողողեցին Հայաստանը, խորտակեցին հայ պետութիւնը, հայրենի երկիրն ընկաւ վայրագ բնազդներով գործող բարբարոսների լծի տակ: Աւերուեցին շէն քաղաքները, հրդեհուեցին մատենադարանները, սրի քաշուեցին ժողովրդեան զանգուածները, գերի վարուեցին—ամայացաւ Հայաստանի մեծագոյն մասը եւ հայ բնակչութեան փոխարէն նոմատները [թափառաշրջիկները] բնակուեցին եւ հոյակապ աւերակների վրայ դրեցին իրենց ետրդերը [վրանները, օճախները] եւ ամէն տեղ իրենց նախամարդու եասաքը [արդելքը] հաստատեցին:

Հայ ժողովուրդը շատ արիւն թափեց այս անհաւասար դոյամարտի մէջ, կոտորուեց եւ նուազուեց շատ, բայց եւ այնպէս կարողացաւ իր նուիրական մատենանների շնորհիւ, իր գութանի եւ աշխատանքի շնորհիւ պահպանել իր լեզուն, իր ոգին եւ ազգութիւնը:

ՍԵՒԱՆԱՅ ԼԻՃԸ

Գրողն է՝ ՍՏԵՓԱՆ ԶՕՐԵԱՆ

Յուլիսի արեւատաք օր էր:

Սեւանայ լիճը փռուած էր հանդարտ, աւելի ճիշդը՝ անշարժ ինչպէս ամառի մէջ լցրած ջուր: Թւում էր ալեկոծութիւնից յոգնած հանգստանում է՝ արեւի ջերմութիւնից թալկացած:

Դա այն հաղուադիւտ օրերից մէկն էր, երբ լիճը, որ սակաւ է հանդիստ լինում, հանդարտ էր այնպէս, որ երեսին կնճիռներ անգամ չէին դոյանում և նրա ջինջ թափանցիկ ջրերում անհեթեթ շարքերով անդրադարձել էին ամերին բազմած լեռները, մռայլ ժայռերը, երկնքում չուող ամպերը և նոյնիսկ ինքը երկինքը: Իսկ լճի շուրջը ամէն ինչ թւում էր փխրուն, օդային ու թեթեւ. լեռները կարծես պար բռնած ճախրում էին օդում, գիւղերը թւում էին նկարչական էգիւաներ [տիպարներ], իսկ կղզին՝ միտապատանի ուղտ, որ մինչև փորը ջրի մէջ՝ խմում է լիճը, խմում է առանց գլուխ բարձրացնելու, խմում է անվերջ ու չի յադնում:

Ամէն ինչ կարծես նինջի, երազի մէջ էր:

Սակայն լճի այդ հանդարտութիւնը արտաքուստ էր, կեանքը երբեք այնպէս չի եռում նրա մէջ, ինչպէս հանդարտ ժամանակ: Եթէ մէկն այդ պահին մօտենար նրա ամին, որեւէ ամից և ուշագիւր նայէր ջրերի խորքը՝ նա կը տեսնէր մեծ մի եռուղեւ, մի խառնիճադանճ իրարանցում, սլայքար, հալածանք, հետապնդում. ձկները, մենակ թէ խմբերով, երբեմն անվերջ վառարով, այստեղ—այնտեղ, որքան աչքը կտրում է, սլանում, դառնում են ամէն կողմ, մեծերը ճգնում են կլանել փոքրերին, իսկ փոքրերը հալածական ու ահաբեկ, ուղում են փրկել իրենց՝ շարունակ փախստալով կամ նետում են դէպի ամերը, դէպի ծանծաղուաները, ուր նրանց մանրիկ քոյրերը գլուխներն անվերջ հանում են ջրից, և որսում ջրերի երեսին վխտացող մլակներն ու մթեղները: Ձկների նման, բայց ոչ նրանց պէս եռուն շարժումով, ջրերի մէջ երևում են և միւս զեռունները—իրենց ջրերին յանձնած խեցդեղիններ, ցատկումներով լողացող գորտեր, սակաւթիւ օձեր, որոնցից մի քանիսը ընկուղածե գլուխները մի երկու թղաչափ ջրից վեր պարզած՝ տարւում են այս ու այն կողմ՝ ահաբեկ—խուզարկու պահնորդների պէս և ուղում են տեսնել կարծես, թէ ի՞նչ կայ ջրերի երեսին կամ ամերին, որ չար մի գործ կատարեն, կամ թւում է, հետեւում են այն սեւ բազերին, որ մինչադիւր (մանրանկար) մա-

կոյակներն ալ աստարւում—դառնում են հանդարտ ջրերի վրայ և յանկարծ, մէկէն սկսում են՝ իրենց տեղը կոր շրջագծեր յառաջացնելով և ապա մի երկու վայրկեան յետոյ, քանի մը մեղր հեռու, նորից ելնում են լճի երեսը՝ կտուցներին՝ պոչից բռնած մի ձուկ, որ ձեռնածուի ալ աս նետում են վեր և ապա անվրէպ բռնում գլխից և կուլ տալիս:

ԱՐԱՐԱՏԻՆ

Գրողն է՝ ՅՈՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶ

Իմ Արարտս սուրբ սարք վեա
Մեր նախահայր Հայկն է կարծես,
Որ քիկնել է ամպ ու ռանքին,
Ու ծխում է հանց նահապետ
Խաղաղութեան շիբուխն իր հին
Ու ամպն է ծուխ շիբխի գլխին:

Ծխում է լուռ ու բարձունքին
Այն է պահում իր քոռներին,
Դարեր հսկում որ չցուեն
Ու կուլ չերբան աշխարհներին,
Ու հսկում է նրանց նամբան՝
Օրորոցից մինչ գերեզման:

Ժպտում է նա՝ տեսնում է քե
Ո՞նց են ելնում օրորոցից
Թուխ, փաջորակ քոռներն իրայ
Ու չարք դուրս վանում երկրից՝
Դառն են ձգում խոփն արծաթեայ
Ու ոռիկ հաց պոկում փարից:

Խաղաղ է նա ու միշտ հպարտ
Թիկնած հնուց մեր երկնքին
Մեր նահապետ լեռն Արարտս
Լուռ ծխում է խաղաղութեան
Իմաստութեան շիբուխն իր հին,
Ու ժամանակն է ծուխ շիբխին...

ԿԱՐՕՏ

Գրողն է՝ ՎԱՀԱՆ ԴՐԻԳՈՐԵԱՆ

Լուսաստղը եկաւ լեռան ետեւից,
Աստղերի բոլոր գունասուեց հեռւում.
Թռչուններն ուրախ արթնցան ֆնից
Ի՛նչ լաւ է հիմա օրջել դառեցում:

Ե՛կ այսօր նորից գնանք օրջելու,
Գնա՛նք դառեցր հայր իմ սիրելի.
Դու հասկանում ես բնութեան լեզուն,
Գիտես հմայքը նրկնի ու երկրի:

Տա՛ր ինձ արեւը համբեփով ծանօթ,
Պատմի՛ր ինձ հողի՝ արեւի մասին,
Եւ առաւօտից մինչեւ առաւօտ
Շրջենք միասին...

ԴԷՊԻ ՔԱԶԱՐԱՆ

Գրողն է՝ ԳԱՓՐԻԷԼ ԱՐԵՒԵՅՆ

Երբ վերջանում է Արարատեան դաշտավայրը, գնացքը (շուգեկառքը) մտնում է Սիւնեաց աշխարհի վիթխարի լեռների ու սրածանիք ժայռերի դիրկը: Երկաթուղուն զուգընթաց յառաջ սահող Արաքսն էլ հանդարտ չի հոսում աշտեղ: Ժայռերի սղմումից ըմբռնություն փրփուր է թափում գետը, յոխորտում, հեզնում իր վրայ իջած ժայռերի տիրական հպարտությունը:

Հենց Արաքսի ափին, երեւան—Բաքու երկաթուղու Միջևան կայարանում իջնելով, ապա մի նոր գնացք նստելով՝ Օխչի գետի եզերքով սլանում ենք յառաջ:

Օխչի գետի ափերով անվերջ դէպի հիւսիս—արեւմուտք գընալով՝ գնացքը կանգ է առնում Ղափան կայարանում: Այստեղ ամէն ինչ ասում է, որ ինչ որ տեղ մի խոշոր շինարարութիւն է տեղի ունենում: Թէեւ չես տեսնում այդ շինարարութեան վայրը, բայց կայարանի շուրջը լեռնացած շինանիւթերը՝ ցեմենտ, մեքենաներ, փայտեղէն, խողովակներ, դանումաքներ վկայում են դա:

Դա քաջարանշինն է:

Նորից Օխչի գետի ափերով, այս անգամ արդէն ոչ գնաց-

քով—նա մնաց Ղափանում—, այլ աւտամեքենայով (օթոյով) սկըսում ենք յառաջ գնալ: Ճանապարհը նոր է: Հենց սկզբից երևում է, թէ ինչ վիթխարի աշխատանք է կատարուել այստեղ՝ այս ժայռերը ձեղքելու և 35 քիլոմետր երկարութեամբ մի բարեկարգ ճանապարհ կառուցելու համար:

Առաջ այստեղով մի փոքրիկ շաւիղ էր անցնում...

Տասնընիւց դար առաջ այս կածաններով է անցել և Սիւնեաց աշխարհի առաջին հայաց դարանոցը բացել մեր մեծ նախնին, մեր ժողովրդի կենաց ու մահու դամբարանի ամենամեծ սահմիւրդ Մեսրոպ Մաշտոցը...

Դարեր առաջ այս կածաններով են անցել մեր հերոս նախնիները՝ Անտոկ և Վահան իշխանները, Բակուրը, Ստեփանոս Շահումեանը, Դաւիթ—Պէկը...

Ասլամազ Կուլիխանն այստեղ էր դարանակալ սպասում մեր զիւցազուներին: Բայց քաջ հայորդիներն աւելի հնարամիտ գրանդեցին և Ասլամազ Կուլիխանի բլաններն ի դերև հանեցին:

Այստեղ, այս ձորերում ու կածաններում մի հնարամիտ ու բեղուն ժողովրդի բոլոր էր վճռւում: Եւ մեր նախնիները պատւով տուին այդ քննութիւնը:

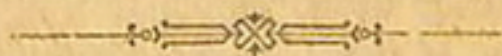
Հիմա այստեղով անցնում է մի բարեկարգ խճուղի... Ըսկիզբ է առնում Ղափանից: Ոչ մի տեղ այդ խճուղու լայնքը վեց մետրից պակաս չէ, այդ խճուղով անցնողն էլ երկիւղ չի զգում, չկայ այլևս նախկին կածանը...

Ո՞վ կառուցեց Քաջարանի խճուղին:— Սովետական մարդիկ այն էլ պատերազմի տարիներին: Քաջարանի մոլիպղէնի (ամենաբարձրորակ պողպատը պատրաստելու նիւթի) հանքավայրը, ուր գնալու համար երկու օր էր հարկաւոր, այժմ երկու ժամուայ ճանապարհով կապուած է Ղափան քաղաքին:

Աւտամեքենան մեզ արագ յառաջ է տանում Ղափանից Քաջարան: Ահա Հալիձորի բերդը՝ ճանապարհի վեցերորդ քիլոմետրի վրայ, վերից տիրաբար նայում է ցած, ճանապարհին...

Բերդի կաղքին, Բակուր իշխանի պալատի պսակների տակ թզենիները բռնաւորուել են պտուղներով ու ստուերել են պատը...

Համակուած եմ ես մեր հայրենիքի պատմական անցքերի յուշերով և չեմ նկատում, թէ ինչպէս հասանք Զրախոր:

ԱՆՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ՍԻՐԱՀԱՐԻՆ ԵՐԳԸ

Գրողն է՝ ՄՈՒՐԱՖԻՇ (Ապրամ է 622էն առաջ)

Մնաս բարեա՛ւ, Ֆաթիմա՛յ, երջանիկ եղիր: Պիտի չմոռնամ քեզ ոչ այսօր, ոչ երբեք, այնքան տառն որ յիշես դուն սիրոյ մեր ուրախութիւնները:

Դժբախտ Մուրաքիչ, տակաւին շատ ժամանակ չ'ըներ քու գեղանի սիրուհիդ՝ Նէպքի ճիւղին նման իր վաշեւուչ հասակովը և Նահաւսի շրջակայքի ողջիկները՝ իրենց դաշնաւոր քայլուածքովը ինչպէս ջաշլամինը, քեզ խենթեցուցած էին սիրով:

Այն օրը մանուշանդ երբ ձգեցի գիրենք, անոնք ինծի երեցան իրենց գեղեցիկութեան ամբողջ փայլովը, լճակներու ջուրին պէս վճիտ, և իրենց գեղեցիկ տառամներովը որոնք կը փայլէին՝ թրջուած գովաշուհ լորձուքով մը որ կարծես թէ անարատ ցօղ մըն էր՝ թափուած ամպածին ծիածանի հրաշալի պսակի մը մէջտեղը:

Զաթ—էտտալի մէջ, անոնցմէ ամանք մեզի ցոյց կու տային իրենց սիրուն ձեռքերը և ապարանջանները և ուրիշներ՝ արծաթի մակերեսին նման հարթ ու ողորկ իրենց այտերը:

Ժամանակ մը, սիրտս մոռցած էր առաջին սէրերու այդ օրերը. հիմա որ անոնց յիշատակը կու գայ տակն ու վրայ ընել մտածումս, գինովեւթեանս մէջ, պիտի երթամ, առանց կանգ առնելու, աշխարհի շրջանը ընել:

Է՛, ի՛նչ. նայէ բարեկամս, կը տեսնես այդ կիները որ կը մեկնին ածապարանօք, և կամ, տակաւին նստած են անոնք արդեօք: Կամ թէ, այն պահուներ օրը արդէն յառաջացած է, ճամբորդութեան պատրաստութիւն կը տեսնեն արդեօք, դէպի անապատ երթալու և նոր արօտավայրեր փնտռելու:

Նայէ՛, զարդարուած են անոնք յարգի քարերով և ոսկիի բեկորներով, Զաֆիրի սևաթոյր գոհարներով և մանեկածե մարգրիտներով:

Վերջապէս, անցան անոնք գիւղերէն և հովիտներէն և ուղտապանը իր երգերովը եռանդ կու տար ուղտերու քայլին: Կը քալեն անոնք մեծ ճամբաներէն, պիտի իջնեն Շաօնի մէջ:

Բայց, Ֆաթիման շատ աւելի հրապուրիչ է քան բոլոր այս կիները, իր գոյնին թարմ սպիտակութեամբը և իր ծածանող սև մազերու աղեղնածե նուրբ հիւսքերովը:

Անօթեցած պահուս, իմ սիրասուն Ֆաթիմայէն է որ ճաշ մը կ'ուզէի. և ամէն բանի համար Ֆաթիմային է որ կը գիմէի:

Այս' ամէն ինչ կը գտնէի ես քու քով. և հիմա ամէն ինչ խղուած է մեր միջև՝ բարեկամ մը կորսնցնելու յիմար երկիւղին պատճառաւ:

Հիմա, թէև քեզմէ հեռու եմ, թէև ուղտերս յագնած են, կը քշեմ ես զանոնք, ո՛վ Ֆաթիմա, և անոնց հետ կը փախչիմ:

Օ՛ր, երջանիկ եղիր Ֆաթիմա, երջանիկ եղիր լոյսի տաղ. մեր բաժանումը պէտք է երբեք պատահեր:

Երջանիկ եղիր, բայց լաւ իմացիր, ես կարիքն ունիմ քեզ միշտ սիրելու: Տո՛ւր ինձ, Ֆաթիմա, տո՛ւր ինձ բան մը քու սէրէդ:

Օ՛ր, բարեկամութիւն, եթէ բոլոր կիները մէկ երկրի մը մէջ ըլլային և դուն առանձինդ ուրիշ երկրի մը մէջ, ես քեզի պիտի գայի, նոյնիսկ եթէ թաքնուած ըլլայիր աշխարհի միւս ծայրը:

Շատ անգամ, մարդ կը լքէ այն էակը զոր կը սիրէ և անոր դէմ անիրաւ բարկութեամբ մը կը լեցուի. բայց ես... ես, պիտի պահեմ քեզի միշտ իմ սէրս:

Անդու զորի ճասապի, խոստումով մը կապուած էինք մենք իրարու, հաւատարիմ մնացի և այս եղաւ իմ դժբախտութիւնս: Անցի՛ր, Մուրաքիշ, ինքզինքդ դատապարտէ միայն և կրէ՛ վիշտերդ ու տառապանքդ:

Դուն քաջ գիտես, ով լաւ գործէ՝ գովասանք կը ստանայ, ով վատ գործէ՝ պարսաւ կ'առնէ:

Դուն քեզմէ դատէ, յաճախ, յուսահատութեան հետեան քով, մարդ իր մատները կը խածնէ ու կը կտորէ, և բարեկամի մը քմահաճոյքին պատճառաւ, ցաւով կը լեցուի:

Ո՛չ, դիս կրծող վիշտը երազի մը ծնունդը չէ. աւա՛ղ արթուն կը հսկեմ, իսկ երազները քունի պատրանքներն են:

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Գրողն է՝ ԶԱՄԱԽՇԱՐԻ (1075—1144)

ՀԱՅՐԴ ԵՒ ԴՈՒՆ

Մի՛ գոհանար ծնունդիդ ազնուականութեամբը, որովհետեւ ատիկա քու հօրդ կը պատկանի: Ժառանգական ստացուած քիզ միացո՛ւր ինչ որ նոր ձեռք ձգած ես. անոնց միանալովն է որ դուն պիտի ըլլաս իսկապէս ազնիւ: Մի՛ հպարտանար հօրդ ազնուականութեամբը, եթէ չես կրնար պարծենալ անով որ քու մէջդ է, որովհետեւ նախնեացդ փառքը սին է եթէ դուն անձնական փառք

մը չունիս: Պապերուդ և քու խեղճան համբաւին միջև կայ այն տարբերութիւնը, ինչ տարբերութիւն որ կայ երէկի և այսօրուան քու սնունդիդ միջև. արդ, երէկի քու սնունդդ չի կրնար մեղմել այսօրուան քու անօթութիւնդ, չի կրնար մանաւանդ գալիք օրերու ընթացքին:

ԵՐԲ ՄՁԿԻԹ ԵՐԹԱՍ

Երբ մզկիթ երթաս, քալէ՛ տմենածանր կերպով և երբ ազօթեա, ներշնչուէ՛ տմենէն յարգալից զգացումներով: Խորհէ՛ փառահեղ թագաւորին զօրութեանը վրայ և մի՛ մոռնար ինչ որ գրուած է սատանայի չար խորհուրդներու մասին: Տես թէ՛ որ տմենակարող Տիրոջ առջև կը ներկայանաս և թէ՛ որ խորամանկ թըշնամիին դէմ պէտք է պայքարիս: Ծշմարիտ կ'ըսեմ, ոչ ոք կրնայ հաստատ կերպով կենալ այս դժուարին տեղը, եթէ ազնիւ ծագումով հաւատացեալ մը չէ, հաւատացեալ մը որ կը հառաչէ պատուհասի վախէն, զղջացող և ապաշխարեալ, հրավառ՝ հատուցումի հետապնդումին, հաւատացեալ մը որ կ'արձակէ իր ձին հնազանդութեան մրցարանին մէջ և կը խարաղանէ իր հոգին հլուութեան կատարումին համար:

ԲՈՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ըսեմ քեզի թէ որն է տմենէն տպականեալ երկիրը. այդ այն է՝ ուր կ'իշխէ անիրաւ վեհապետ մը: Բռնակալութիւնը աւելի ծանր է քան ձիուն սմբակները, աւելի կործանարար՝ քան շրջթայազերծ հեղեղները, աւելի աղէտալի քան Եմէնի թուխուր հովերը, աւելի մարդախոշոշ քան ժանտախտի տարիները: Ան արգելք կը հանդիսանայ որ ազօթքը բարձրանայ երկինք և օրհնութիւնը իջնէ երկիր: Փախի՛ր հեռու բռնութեան երկրէն, եթէ նոյնիսկ առաջինն ես անոր բնակիչներուն մէջ, տմենէն նշանաւորը՝ քու հարստութեամբդ և քու զաւակներովդ: Վախցի՛ր աւերակներու թռչուններէն որ կրնան անեղ թափով իյնալ այդ երկրին վրայ, և երկրաշարժներէն կամ երկնքի կրակէն որ կրնան ոչնչացընել անոր բնակիչները:

ՕՐԻՐՈՂԻ ՄԸ

Գրողն է՝ ՎՕԼԹԵՐ (1694—1778)

Օրիորդն ևս ծեր հիւանդ մ'ըլլալէ զատ ուրիշ բան չեմ. և իմ վիճակս պէտք է շատ ցաւատանջ ըլլայ. քանի որ չկրցայ աւելի շուտ պատասխանել ձեր նամակին որով զիս կը պատուէք, ու ձեր սիրուն ստանաւորին կը պատասխանեմ արձակով միայն: Ինձմէ խորհուրդ կը հարցնէք. — ձեր ճաշակէն զատ ուրիշ մէկէն խորհուրդ հարցնելու պէտք չունիք: Խաւերէն լեզուն որ ստրկած էք, պէտք է զօրացնէ ձեր ճաշակը որ ունիք ի ծնէ և որ ոչ ոք չի կրնար տալ: Թոսսօն և Արիոստը [16րդ դարու խաւացի բանաստեղծներ] ձեզի աւելի ծառայութիւն պիտի մատուցանեն քան ես, և մեր լաւագոյն բանաստեղծներու գործերուն ընթերցումը աւելի կ'արժէ քան բոլոր պատուէրները: Բայց քանի որ այնքան հեռուէն, դուք կը գիշանիք ինձմէ խորհուրդ հարցնել, ձեզի կը յանձնարարեմ կարգաւ միայն այն գործերը որոնք երկար ատենէ իվեր հանրութեան գնահատանքին արժանացած են և որոնց համբաւը երկդիմի՝ կեղծ չէ: Քիչ կայ անոնցմէ, բայց մարդ շատ աւելի կ'օգտուի զանոնք կարգաւորվ քան այն բոլոր անպիտան գիրքերը որոնք ողորած են հրապարակը: Լաւ գրողները ցուցամոլութիւն չեն ըներ, արամաբանութեամբ կը խորհին և յատկօրէն կ'արտայայտուին: Իսկ հիմակ, գրողները կարծես թէ հանելուկով կը գրեն, ոչ մէկ պարզութիւն, ամէն ինչ կեղծում է և բնականէն շատ հեռու, ու ամէն մեղքիս վրայ կը յաւակնին վարպետները գերազանցել:

Զգուշացէք այն ամէն բանէն որ անոնց հաճելի է: Ամենաչնչ ինչ կեղծում մոլութիւն մըն է: Թոսսօն և Արիոստէն յետոյ խաւացիք անկում կրեցին որովհետեւ ուղեցին չափէն աւելի շքեւորք ունենալ: Ֆրանսացիք նոյն պարագային մէջ կը գտնուին: Մինչդեռ, նայեցէք թէ որքան բնական կերպով կը գրեն Տիկին տը Սելինյէ և միւս տիկիները [17րդ դարու ֆրանսացի անուանի գրագիտուհիները]: Բաղդատեցէք այս գրելակերպը մեր օրերու մանր մունր վէպերու խառնշտկուած նախադասութեանց հետ: Ձեզի օրինակ կու տամ ձեր սեռի հերոսուհիներէն, որովհետեւ ինձի անանկ կ'երևի որ դուք ստեղծուած էք անոնց նմանելու: Տիկին Տեղուլիէր կտորներ գրած է որոնց չեն կրնար հաւասարիլ մերօրեայ հեղինակներու ոչ մէկ գործերը: Եթէ կ'ուզէք որ այր մարդիկ յիշեմ, նայեցէք թէ ի՞նչ յատկութեամբ, ի՞նչ պարզու-

խեամբը կ'արտայայտուի շարունակ մեր Ռասինը [1639—1699]: Ամէն մարդ՝ կարգալու պահուն, կը զգայ որ ինք կրնայ արձակով ըսել ինչ որ Ռասինն ոտանաւորով գրած է: Կը կարծէ՞ք որ ամէն ինչ որ յստակ, պարզ և վայելուչ չէ, բան մը չ'արժէր:

Չեր անձնական խորհրդածութիւնը հարիւր անգամ աւելի բան պիտի սորվեցնէ ձեզի քան ինչ որ ևս պիտի կրնայի ըսել: Պիտի տեսնէիք դուք, որ մեր լաւագոյն հեղինակները՝ Ֆենելոն, Պօսիւ է, Ռասին, Պուալօ միշտ յարմար բառը կը գործածեն: Մարդ կը վարժուի լաւ խօսելու և, առանց դժուարութեան, իր գաղափարները պարզ և ազնիւ կերպով արտայայտելու երբ յաճախ կարդայ լաւ գրողները: Ոչ մէկ դժուարութիւն կայ լաւ գրութեանը կարգալու մէջ: Մարդուս ուսուցիչը իր հաճոյքը և իր ճաշակն է:

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԳԻՇԵՐԸ

Գրողն է՝ ՎԻԿԹՕՐ ՀԻԻԿՕ (1802—1885)

Կէս դիշերէն քիչ վերջ, հարսին և փեսային բնակարանը տաճառ մը կը կառուէ:

Հաս կանգ առնելու է: Հարսանեկան գիշերներու սեմին վերայ՝ ոտքի՝ հրեշտակ մը կը կենայ, ծպտուն, մատին մէկը բերնին վրայ:

Հողին կը սկսի ակնապիշ հայիլ այս սրբավայրին առջև ուր սիրոյ պատարագը կը մատուցուի:

Այս տուններուն վերեւը ճաճանչներ երևնալու են: Անոնց մէջի ցնծութիւնը, լոյսի ձեով, պէտք է խոյս տայ որմաքարերու ընդմէջէն և պէտք է մթութիւնը գծաւորէ տարտամօրէն: Անկարելի է որ այս սրբազան և ճակատագրական տօնը երկնային ճառագայթում մը չուղարկէ անհունին: Սէրը՝ այն վսեմ հալոցն է որուն մէջ կը կատարուի մարդուն և կնոջ ձուլումը: Մէկ էակը, երբեակ էակը, վերջնագոյն էակը, մարդկային երրորդութիւնը անկէ կ'ելլէ: Երկու հողիներու՝ մէկ հողի մէջ այս ծնունդը պէտք է ըլլայ յուզում մը խաւարին համար: Սիրահարը քահանայ կ'ըլլայ, հողեզմայլ կոյսը կը զարհուրի: Այս բերկրանքէն բան մը Աստուծոյ կ'երթայ: Հոն ուր ճշմարտապէս ամուսնութիւն կայ, այսինքն ուր կայ սէր, իտէալը կը խառնուի անոր: Հարսանեկան անկողին մը խաւարին մէջ արշալոյսի անկիւն մը կը կազմէ: Եթէ մարդկային աչքը կարենար բարձրագոյն կեանքին սարսափելի և

հմայիչ տեսիլները նշմարել, հաւանական է որ՝ գիշերուան կերպարանքներուն, թեւաւոր անձանօթներուն, անտեսանելիին կապոյտ անցորդներս հակիլը պիտի տեսնէր ան՝ լուսառօք տունին վրայ, գոհունակութիւնով և օրհնութեամբ, որ իրարու ցոյց կուտան նորապսակ կոյսը և քաղցրօրէն երկիւղած՝ իրենց աստուածային գէմքին վրայ մարդկային երանութեան ցոլքը կը կրեն։ Եթէ այդ գերագոյն պահուն, հեշտութեամբ չլացած ամուսնիւրը՝ որոնք ինքզինքնին միայնակ կը կարծեն, մտիկ ընէին, պիտի լըսէին իրենց սենեակին մէջ շփոթ թեւերու շշուէն մը։ Կատարեալ երջանակութիւնը հրեշտակներու համերաշխութեամբը կ'ըլլայ։ Այս փոքրիկ մթաստուեր խուցին առաստաղը կը կազմէ ամբողջ երկինքը։ Երբ ստեղծելու համար, սիրով սրբազործուած երկու բերաններ իրարու կը մօտենան, անկարելի է որ այս անբացատրելի համբոյսին վերեւը խայտանք մը չըլլայ աստղերու անհուն խորհուրդին մէջ։

Այս երանութիւնները ճշմարիտ երանութիւններ են։ Այս ուրախութիւններէն դուրս, չկայ ուրիշ ուրախութիւն։ Սէրը միակ ըզմայլունն է։ Անկէ անդին, ամէն ինչ կու լայ։

Սիրել կամ սիրուիլ, ասիկա կը բաւէ։ Որմէ յետոյ ուրիշ բան մի՛ ուզէք։ Կեանքի միջին ծալքերուն մէջ ուրիշ մարդբիտ փնտռելու հարկ չկայ։ Սիրելը լրում մըն է։

ԳԻՇԵՐ ՄԸ ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

Գրողն է՝ ՇԱԹՕՊՐԻԱՆ (1768—1848)

Իրիկուն մը, Նիարակայի սահանքին մօտերը, ուղեկորոյս եղայ անտառի մը մէջ։ Շուտով, տեսայ ես օրուան մթնիլը իմ շուրջս, ու իր ամբողջ մեհութեանը մէջ, ճաշակեցի Նոր—Աշխարհի ամայի գիշերուան մը գեղազմայլ տեսարանը։

Արեամուտէն ժամ մը յետոյ, հորիզոնի հակառակ ուղղութեան, լուսինը երեցաւ ծառերու վրայէն։ Խնկարոյր գեփիւռ մը որ գիշերներու այս թագուհին իրեն հետ կը բերէր արեւելքէն, կարծես թէ անտառներու մէջէն հախընթացող անոր թարմ շունչն ըլլար։ Մենաւոր աստղը բարձրացաւ կամաց կամաց երկնքի վրայ։ Մերթ, հանգարտօրէն կը հեռէր ան կապուտերանգ իր շրջանին ու մերթ, կը հանգէր ամպախամբումներու վրայ որոնք բարձրաբերձ լեռներու ձիւնապսակ կատարին կը նմանէին։ Այս ամպերը՝ կամ ծալիւով կամ պարզելով իրենց շղարշը՝ կ'երևնային սպիտակ անդուսէ թափանցիկ դօտիներով, կը ցրուէին փրփուրի նման թե-

թե հառիկներով և կամ երկնքի մէջ կը կազմէին ակնախառն վաղ-
կայի շարքեր, և լուսինը կարծես կը զգար անոնց կակղութիւնն
ու աւամզութիւնը:

Յամաքի վրայ պարզուող տեսարանը նուազ զմայլելի չէր.
լուսնի կապուածիկ ու թաւշային ճաճանչները կ'իջնէին ծառերու
բացասներու մէջէն և լոյսի խաւրձեր կը կազմէին ամենախորունկ
խաւարի թանձրութեանը մէջ: Գետակը որ կը հասէր Կաքերուս
տակ, փոխն ի փոխ կը կորսուէր անտառին մէջ կամ վերստին կը
նշմարուէր՝ գիշերուայ աստղերէն բոլորովը ցոլացիկ: Գետակի միւս
ափին, խոտաւէտ մեծ դաշտի մը մէջ, լուսնի լոյսը կը ներհէր ան-
խըռով՝ մարգագետիններու վրայ. հողմաշարժ աւելածուեր՝ հոս
ու հոն ցիրուցան՝ երերուն ստուերներու կղզիներ կը կազմէին
լոյսի այս անշարժ ծովուն վրայ: Մօտիկը, ամէն ինչ լուսթիւն
և հանդարտութիւն էր, եթէ չ'ըլլար քանի մը տերեւներու իյնալը,
յանկարծական հովի մը անցնիլը կամ թռչունի մը մնչելը: Հե-
ռուն, ատեն ատեն կը լսուէին Նիսկարայի սահանքին խուլ մը-
ռնջիւնները որոնք՝ գիշերուայ անդորրութեան մէջ՝ կ'երկարա-
ձգուէին տարածութենէ տարածութիւն և կը մարէին ամայի ան-
տառներու մէջէն անցնելով:

Անկարելի պիտի ըլլար մարդկային լեզուով արտայայտել
այս տեսարանին վեհութիւնը և ազնիւ մելամաղձոտութիւնը: Եւ-
րոպայի ամենէն գեղեցիկ գիշերները չեն կրնար դադարաւ մը
տալ անոր մասին: Մեր մշակուած դաշտերուն մէջ, երեւակայու-
թիւնը ի գուր կը ճգնի թեւածել. ամէն կողմ, ան կը հանդիպի
մարդոց բնակութեանց. սակայն այս վայրի տարածութեանց մէջ,
հողին կը հաճոյանայ՝ մխրճուիլ անտառներու ովկիանին մէջ, սա-
ւառնիլ սահանքներու անդունդին վրայ, խոկալ լիճերու և գետե-
րու եզրին, և այսպէ՛ս ըսենք, կենալ Աստուծոյ առաջ:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆԱԽԿԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Մտաբերեցէք այն վիճակը որու մէջ կը գտնուէր Ամերիկա՝
Քրիստոսոփոր Գոլումպոսի գիւտէն առաջ, այսինքն 1492էն առաջ:
Բնակիչները կ'ապրէին խոր աղիտութեան մէջ: Աղեղէն դառ ուրիշ
գէնք չունէին: Երբեք իրենց մաքէն չէր անցած որ մարդիկ կըր-
նան անասուններու վրայ հեծնել: Անոնք կը կարծէին որ՝ մարդոց
համար արգիլուած ընդարձակ տարածութիւն մըն է ծովը որ եր-
կրնքին կը միանար և անկէ անդին ուրիշ ոչինչ կար:

ՖՅՆԹԸՆԵԼ

1. ՆՊԱՏԱԿ .

Կը սկսինք հրատարակել ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պարբերադիրը՝ գրական նւ գիտական բովանդակութեամբ: Ծաւալը պիտի ըլլայ համեմատ, գինը՝ ամենուէն մատչելի, իսկ որակը՝ հնարաւոր եղածին չափ լաւ:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊի նպատակը պիտի ըլլայ տարածել ու սիրել տալ գրականութիւնը և գիտութիւնը—մանաւանդ գրականութիւնը—հայ ընտիր և գեղեցիկ լեզուին միջոցաւ:

Ըսինք—մանաւանդ գրականութիւնը—որովհետեւ, 19րդ դարու Ֆրանսայի մեծագոյն բանաստեղծներէն մին՝ Լամարթին որ նոյն ատեն համաշխարհային համբաւ կը վայելէ և որ անգլիացի նշանաւոր բանաստեղծ՝ Լորտ Պայրընի նման մեծ հայասէր մըն ալ եղած է, Լամարթին որ 1848ին մաղ մնաց Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահ ընտրուիչըսած է. «Մաթեմատիկը (հաշիւը) լաւ բան է, սակայն աշխարհը ղեկավարողը գրականութիւնն է:»

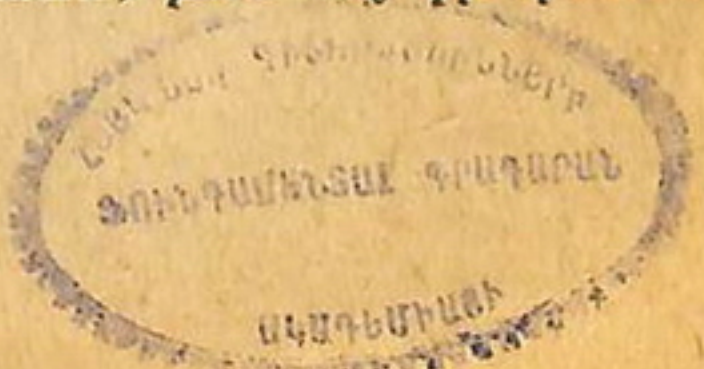
Իւրաքանչիւր թիւի մէջ ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պիտի հրատարակէ.—

- Անհետացած հայ գրողի մը գոհար մէկ էջը:
- Հայաստանի արդի գրողներէն բնօրէն կտորներ:
- Արաբական գրականութեան էջեր:
- Խմբագրական տեսութիւն մը:
- Ներպական գրականութեան էջեր:
- Գիտական տեսութիւններ:
- Նոր գրողներու արտագրութիւններ:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊի իւրաքանչիւր թիւի առաջին գրութիւնը պիտի ըլլայ անհետացած հայ հեղինակի մը գոհար մէկ կտորը, շատերուն կողմէ գուցէ յաճախ կարդացուած, արտասանուած, սակայն հարկ կը տեսնենք անգամ մը ևս հրամցնել զայն ընթերցողներուն, որովհետեւ գերմանացի մեծագոյն բանաստեղծ Կէօթէ կ'ըսէ. «Անհրաժեշտ է ատեն ատեն բանալ բարձր հեղինակներու գիրքերը և վերստին կարդալ զանոնք, կարենալ անոնց բարձրութեան աստիճանին վրայ մնալու համար:» Եւ կը յայտնէ որ ինք այդպէս կ'ընէ: Եթէ երբեք Կէօթէ իրեն համար օգտակար կը համարէր բանալ և նորէն կարդալ հին գլուխ—գործոցները, հապա ուրեմն, մենք խեղճ մահկանացուներս, քանի՞ անգամ նորէն կարդալու ենք զանոնք:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պիտի հրատարակէ Հայաստանի արդի գրականութենէն ընտիր կտորներ, որովհետեւ, բուն հայ գրականու-

184

թիւնը—հայ բնիկ և զուով—ծաղկած է միշտ հայ հողին վրայ, և այսօր ալ կը ծաղկի ան դարձեալ հոն, հեղհեղ աւելի թարմագեղ ու երանգաւոր:

Պիտի հրատարակենք արարական գրականութենէն ընտիր էջեր, որովհետեւ կը սիրենք ասպնջական արար ժողովուրդները և կ'ուզենք ճանչնալ անոնց հին ու նոր մշակոյթը:

Պիտի տանք նոյնպէս ճաշակներ, եւրոպական գրականութենէն և մանաւանդ ֆրանսական գրականութենէն, որովհետեւ ֆրանսական գրականութիւնը՝ ըլլալով անմիջական և արժանաւոր յաջորդը հին յունական և լատինական գրականութեանց, փայլած է չքեղ ճաճանչներով և իր ազգեցութիւնը ձգած՝ գրեթէ արդի բոլոր գրականութիւններուն վրայ:

Եւ վերջապէս ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊԻ իւրաքանչիւր թիւ պիտի ունենայ իր գիտական և նոր գրողներու բաժինը և իր խմբագրական տեսութիւնը:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պիտի ըլլայ գրական և գիտական բացարձակապէս անկախ պարբերագիր մը, և պիտի ձգտի ըլլալ առաւելաբար հայ երիտասարդութեան գրական մէկ ժամագրաւայրը, անխտիր ամբողջ հայ երիտասարդութեան գրական բնմը: Եւ իր փառատենջ ձգտումներէն մէկը պիտի ըլլայ՝ երեւան բերել ՆՈՐ և ԹԱՐՄ ԳՐԻՉՆԵՐ:

Առաջին շրջանին, ապահովութեան համար, ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պիտի ծախուի հատով միայն: Վեցամսեայ կամ տարեկան բաժանորդագրութիւնը կը յուսանք որ պիտի կատարուի հետագային:

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ պիտի ունենայ կոկիկ Զօրմա որպէսզի կարելի ըլլայ՝ առանց ճճառուքի և խճողումի՝ պահել անոր թիւերը, յետոյ կազմել տալու համար գանձնք:

Կը խնդրուի, ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊԻ ամէն մէկ ընթերցողէն, դժգոհ մնալու պարագային՝ գրել մեղի և կամ տեսակցիլ մեղի հետ:

2. ԿՈՏՐՏԵԼԻՔ...

Պ. Ա. Ծառուկեանը Սիւրիոյ և Լիբանանի հայ զաղութին մէջ անուանի բանաստեղծ մըն է: Կը գրէ նաեւ արձակ: Եւ պէտք է ըսել որ անշնորք գրիչ շարժողներէն չէ: Սակայն, արձակագիր Ծառուկեանը, մէկ երկու տարիէ ի վեր, իր գրութիւններուն մէջ բառ մը չարուեստի սխալ կը գործածէ: Իր գաղափարական հակառակորդներուն ուղղելով իր խօսքը, ան յաճախ կը գրէ «ձեր կատրակէք գրիչները...»՝ ձեր կատրակէք գրիչներով...»

Պ. Ծառուկեանը կիւրիւնցի է. այս քանի մը տողերը գրողն ալ միւսնոյն գիւղաքաղաքէն ըլլալով, պիտի կարենայ ուղիղ գաղափար մը յայտնել՝ մեզ հետաքրքրող կոսրսելիք բառի մասին։ Այս բառը կիւրիւնցիական շեշտ մը կը կրէ իր վրայ. ու ես վստահ եմ որ հայրենակիցս՝ դայն քանիցս իր մայրիկէն լսած է և հիմակ գովելի մտածումը ունեցած է մայրական շրթներէն սորվածը գըրականութեան կալուածին մէջ մտցնելու։ Սակայն չի բաւեր նըպատակին լաւութիւնը, պէտք է նաեւ դայն գործադրելու լաւ ձեւը։ Արդ, ամէն կիւրիւնցի լաւ գիտէ որ կիւրիւնցի մեծ մայրիկներն են որ կոսրսելիք բառը կը գործածեն՝ նարայիկ, ճնորհալի, նրկուն իմաստով, այն ալ դեռատի աղջիկներու և հարսերու համար մանաւանդ աղջիկներու մէկ շարժումէն, ըրածը կամ զրուցածը յատկանշելու համար։ Այսպէս օրինակ, երբ Պ. Ծառուկեանը ամուսնանայ և աղուորիկ սիրունիկ աղջիկ մ'ունենայ, ու այդ աղջիկն ալ երբ հինգ—տասը տարու ըլլայ ու երբ շնորհալի կերպով պարէ, կամ երգէ և կամ անուշիկ ձևերով ու ձայնով արտասանութիւն մ'ընէ, այն ատեն, այդ աղուորիկ աղջկան եծեն (մամիկը), այսինքն Պ. Ծառուկեանին մայրիկը կամ որեւէ ուրիշ էծէ՝ ժպտուն ու դոհ սրտով կ'ըսէ. «Կոսրսելիք ինչ աղուոր կ'երգէ, կը խաղայ [կը պարէ] կամ դոց կ'ըսէ։ Բայց, եթէ պզտիկը տղայ ըլլայ, մեծ մայրիկը փոխանակ կոսրսելիք ըսելու, Շան լակոս կ'ըսէ, այս' շան լակոտ, այսինքն ճարպիկ, խելացի, լեզուանի պզտիկ տղայ։ Ուրեմն, «կոտրտելիքը» իգական է իսկ «շան լակոտը» արական։ Բայց ոչ մէկը և ոչ միւսը չեն յարմարիր գրիչին, որու գրիչը կամ ինչ տեսակ գրիչ որ ալ ըլլայ անիկա։

3 ԶՊԻՏԻ... ԶԹՈՂ... ԶԵԹԷ...

Սուրիոյ և Լիբանանի հայութեան լաւագոյն գրողներէն մէկըն է Լուծեր որ թէև արձակ կը գրէ, սակայն քանադասական աւելնը չէ որ կը պակսի իրեն։ Տրւած է մէկէ աւելի մտածում և զգայուն գործեր։ Այս անկեղծ արտայայտութենէն յետոյ, Լուծերի առիթով, լեզուական սխալ մը մատնանիչ պիտի ընենք։ Մեր նպատակը ոչ խոշոր քարի զարնուիլ է, ոչ տակը մնալ, ոչ վրայէն ցատկիլ, այլ պարզապէս՝ գիտողութիւն մ'ընել։

Վիպագիր Լուծերը՝ յաճախ լեզուական աններելի սխալ մը կը գործէ։ Շատ հեռուն չերթանք, իր վերջին վէպին մէջ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԵՍ ԶՕՐԱԽՈՐ, ան ստէպ կը գրէ. «Զպիտի կրնամ, չպիտի գրեմ, չպիտի երթամ» փոխանակ գրելու՝ պիտի չկենայ, պիտի

չգրեմ, պիտի չերթամ: Եւ զարմանալին հոն է որ՝ երբեմն սխալ երբեմն ալ ուղիղ ձեւը կը դործածէ: Ուրեմն շփոթութիւն մ'ըլլալու է իր մաքին մէջ այս խնդրին շուրջ: Արդ, ՀԱՅՐ ԱՐՍԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ, որ ինչպէս ամէն մարդ լաւ գիտէ, լեզուաբանական տեսակէտով հեղինակաւոր գրիչ մըն է, իր փաստացի և կորովի ՄԻ ԳՐԷՔ... ԱՅԼ ԳՐԵՑԷՔ... գրքին 122րդ էջին վրայ կը գրէ. «պիտի դիմագուրկը ոյժ չունի չայ գիրը ճակելու: Եթէ պիտի հարկ է չայ առնէ, միւս քնկերները եւս եթէ - ԹՈՂ՝ պէտք է առնեն, եւ մենք փոխանակ քսելու եթէ չբերէ, քոյ չբերէ, քսելու ենք չեթէ բերէ, չքոյ բերէ, այլանդակութիւն մըն ալ աւելցնելով... եղածներուն վրայ:»

Պարզ և յստակ է ուրեմն խնդիրը:

Այս առթիւ, բոլոր գրիչ շարժողներուն կը յանձնարարենք բարեկամաբար՝ դանել վաստակաւոր ՀԱՅՐ ՂԱԶԻԿԵԱՆԻ վերոյիշեալ գիրքը և ուշի ուշով կարդալ զայն: Իսկ անոնք որ մեր այս յորդորը չլսելու պիտի դարձնեն և խուլ ձեռնալով պիտի շարունակեն առաջուան պէս, ինչպէս կ'ուզէք որ կոչենք գիրենք, եթէ ոչ՝ չպիտի, չքոյ չեթէ գրողներ:

Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ ԿԸ ՊԱՏՈՒԻՐԷ

Մի գրէք յետագայ	այլ գրեցէք ՀԵՏԱԳԱՅ
» Սպաննել	» ԱՊԱՆԵԼ
» Ժընէվ	» ԺԸՆԵԻ (արև, տերև)
» Զեղոք	» ԶԷԶՈՔ
» Ամառանոց	» ԱՄԱՐԱՆՈՅ
» Քնքոյշ	» ՔՆՔՈՒՇ
» Երբէք	» ԵՐԲԵՔ
« Յաւերժ	» ՅԱԻԵՐԺ (թերթ, ներս)
» Փառայեղ	» ՓԱՌԱՀԵՂ
» Գործնէութիւն	» ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ
» Ուղղեցոյց	» ՈՒՂԵՑՈՅՑ
» Հողածածկ	» ՀՈՂԱԾԱԾՈՒԿ
» Խոչնդոտ	» ԽՈՉԸՆԴՈՏ
» Արնոտ	» ԱՐԻՒՆՈՏ
» Ծալլապատիկ	» ԾԱԼԱՊԱՏԻԿ
» Նժդէհ	» ՆԺԴԵՀ [հրդեհ, պատեհ]
» Կուղամ	» ԿՈՒ ԳԱՄ [կու տամ]
» Ամեն	» ԱՄԷՆ
» Կ'ստանամ	» ԿԸ ՍՏԱՆԱՄ

ՈՍԿԻՆ

Ոսկին այն երանելի մետաղն է որուն շուրջ կը դառնայ ամբողջ աշխարհը: Ասոր ապացոյցն այն է որ հին և նոր աշխարհներու բոլոր ազգերը իրենց դրամին հիմք դնած են ոսկին: Իսկ դրամը, ամէն մարդ լաւ գիտէ, այն սարսափելի ոյժն է առանց որու դորժ չի դառնար: Ահա թէ ինչու, կը խորհինք որ չափազանցած չենք ըլլար երբ կ'ըսենք թէ՝ աշխարհ կը դառնայ ոսկիին շուրջ: Թէեւ, իտալացի կալիլէ դիտունը 1610ին, ու անկէ մօտ հարիւր տարի առաջ, բոլոնիացի դիտուն Կոպեռնիկը, թէեւ բոլոնիացի և իտալացի երկու մեծ դիտունները փաստացի կերպով բացատրած են որ աշխարհը արեւուն շուրջ կը դառնայ, սակայն հիմակ, ժամանակները փոխուած ըլլալով, մենք կ'ըսենք ամենայն համարձակութեամբ որ աշխարհ ոսկիին շուրջն է որ կը դառնայ:

Ասիկա մի գուցէ անպատկառ և անբարոյացուցիչ գաղափար մը թուի, սակայն, աշխարհի իմաստութիւնը այսպէս կը սորվեցընէ մեզի:

Նոյնիսկ շատ հին դարերու մէջ, ոսկին՝ ոչ միայն ամենամեծ հիացումի այլ նաեւ աստուածային պաշտամունքի առարկայ դարձած է: Կը բաւէ յիշել միայն հրեաներու պարագան որոնք, Սինայի լեռան ստորոտը, ստիպեցին Մովսէսի եղբայրը՝ Ահարոնը որ իրենց ոսկեհորթ մը շինէ, որպէսզի զայն պաշտեն:

Նկատի ունենալով ուրեմն ոսկիին այս անդուգական արժէքը, խորհեցանք ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊԻ ընթերցողներուն հրամցնել կարգ մը տեղեկութիւններ աշխարհը իր շուրջը մագնիսացնող մետաղին մասին:

ՈՍԿԵՀԱՆՔԵՐ.— Բնութեան ծոցին մէջ, ոսկին կը գտնուի ուրիշ մետաղներու և մարմիններու հետ խառնուած, ինչպէս օրինակ՝ արծաթի, ծծումբի, կայծքարի, ժայռի, աւաղի, խճաքարի հետ փոշիացած, որ լեռներու թաքուն խորերէն լոյս աշխարհ կը բերեն ջուրի հոսանքները: Կարեւոր ոսկեհանքերը կը գտնուին՝

Ամերիկայի մէջ.— Քալիֆորնիա, Գանատա, Մեքսիքա, Փերու, Շիլի, Պրագիլիա:

Ասիոյ մէջ.— Սիպերիա, Հնդկաստան, Չինաստան, Ճաբոն:

Ափրիկէի մէջ.— Նաթալ և Թրանսվալ (Անգլիացիներու ձեռքը) և Պելճիքական Գոնկո:

Եւրոպայի մէջ.— Ուրալ լեռներ, Թրանսիլվանիա, Իտալիա:

ՈՍԿԻԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ.— Ոսկիի տարեկան արտադրու-

թիւնը կը հասնի մինչեւ 650 թօնի: Գլխաւոր արտադրող երկիրներն են. —

Հարաւային Աֆրիկէ (անդլ.)	340	թօն
Միացեալ Նահանգներ	80	»
Գանատա	65	»
Մեքսիքա	25	»
Աւստրալիա	20	»
Հնդկաստան	15	»
Արեւմտեան Աֆրիկէ (անդլ.)	10	»
Պելճիքական Գոնիօ	5	»

ՈՍԿԻՒՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. — Ոսկին շատ փայլուն և շատ տոկուն մետաղ մըն է, և մետաղներուն ամենէն ճկունն է, այսինքն, մէկ կրամ ոսկիով — մէկ կրամով — կարելի է 3000 մէթր երկարութիւն ունեցող թել շինել. իսկ ոսկիի թերթերը կրնան մէկ տասը հազարորդ $[1/10000]$ միլիմետրէն աւելի բարակ ըլլալ: Ոսկին ջուրէն 19,3 անգամ աւելի ծանր է, կը հալի երբ զայն տաքցնենք 1064 աստիճան. հալած ոսկին կանանչ երեւոյթ ունի. 2500 աստիճանէն վերջ, ոսկին կը սկսի ցնդիլ: Տաքութեան և ելեկտրականութեան լաւ հաղորդիչ մըն է ոսկին, թէև պղինձը և արծաթը աւելի լաւ հաղորդիչներ են:

Ոսկին չի ժանդոտիր ոչ ջուրի մէջ, ոչ օդի մէջ և ոչ ալ ասիտներու (թթուներու) մէջ: Ան կը հալի՝ ասիտ քլօրիտիկէ և ասիտ նիթրիկէ կազմուած ասիտին մէջ որ կը կոչուի արճայաջուր:

ՈՍԿԻՒՆ ԶՏՈՒՄԸ. — Ոսկին զտելու համար կը գործածուին հետեւեալ ձևերը. —

Լուացում. — Այս ձևը թէև նախնական է, բայց տակաւին շատ գործածական է: Նախ պէտք է սկսիլ ոսկի պարունակող նիւթը ճզմել ամերիկեան թակի (թօղմասի) միջոցաւ: Վերջը այս ճզմուած, ձեծուած նիւթը պէտք է թափել լուացարաններու մէջ որոնք տախտակէ խողովակներէ շինուած են և որոնց յատուկը խորտուրորդ է: Այս լուացարաններուն մէջ հոսող ջուրը կը քշէ կը տանի ամբողջ նիւթը, իսկ ոսկին որ աւելի ծանր է, կը մնայ խորդուրորդութեանց մէջ:

Քիմիական միջոցներ. — Նորէն, նախ անհրաժեշտ է ոսկի պարունակող նիւթը ճզմել. յետոյ, քիմիական զանազան բազադրութիւններով՝ որոնց մէջ մեծ դեր կը խաղան սնթիկը, կապորը քլօրը, բօթասը, սօտան, զինկը, ալումինիօնը՝ կարելի կ'ըլլայ զուտ ոսկի ստանալ:

ՈՍԿԻՒՆ ԴՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. — Զուտ ոսկին հաղուադէպ կերպով կը գործածուի: Երբ անիկա պղինձի հետ ձալուի, կը

դասնայ աւելի կարծր և աւելի դիմացկուն: Ոսկիի և պղինձի բազադրութիւնը կը գործածուի գոհարեղէններու և դրամաշինութեան մէջ: Դրամաշինութիւնը պետութեան մենաշնորհն է և շատ երկար բարակ ու խրթին գործ է՝ մեր նիւթէն դուրս: Իսկ գոհարալաճառութիւնը որ ոսկեղէն առարկաներ ու դարձեր կը շինէ չի կրնար զանոնք ծախու հանել, և թէ նախապէս իր շինած բաները երաշխաւորեալ մարմինի (պիւրոյի) մը չներկայացնէ ու փորձել չտայ զանոնք: Ամէն առարկայ պէտք է ունենայ իր աւտիճանը:

Բժեկութեան մեջ, ոսկիի բազադրութիւնները կը գործածուին որպէս հականեխական՝ մկաններու և երակներու մէջ ներարկումներով յծանր ու վարակիչ հիւանդութեանց պարագային, ինչպէս օրինակ թլիֆօխը: Ոսկիի բազադրութիւնները գործածուած են նաև թոքախտի աշկաշլ տեսակներուն մէջ և հիանալի արդիւնքներ ձեռք բերուած: Եակայն, բժշկութեան մէջ օգտագործուած այս բազադրութիւնները թոյներ ըլլալուն պատճառաւ, անոնց գործածութիւնը շատ լուրջ հսկողութեան կը կարօտի:

Զարդական արուեստի մեջ, ոսկին՝ ամենահին ժամանակներէ ի վեր, իր տարածուն և ճկուն ըլլալուն համար, իր գոյնին ու փայլին հրապոյրովը, ու նաև իր հազուադիպութեան պատճառաւ՝ նկատուած է ընտրելագոյն մետաղը որով կարելի ըլլայ շինել արուեստի ու պերճանքի առարկաներ, թանկագին և ամենազուտ սպասներ ու գործիքներ:

Հին Յոյները և Հռոմայեցիները՝ որոնք գեղեցկութեան ճաշակն ունէին և բազմաթիւ տաճարներ ու արձաններ կանգնած էին գեղեցկութեան պատուածներուն և առտուածուհիներուն համար, իրենց անհրաժեշտ եղող ոսկին ձեռք կը ձգէին Հնդկաստանէն, Թրակիայէն, Մակեթոնիայէն, Արաբիայէն, և գիտէին՝ փայտի, պղինձի, արծաթի և արուրի վրայ զայն փակցնելու արուեստը: Ամբողջ Միջին դարու ընթացքին, ոսկեամաններու և ոսկեղէններու գործածութիւնը կը նկատուէր ազնուականութեան նշան մը: Իսկ մշակը, հովիւը, և ոսկեայ այդ առարկաները շինող արհեստաւորը՝ որոնք կը շարունակէին ուտել փայտէ, երկաթէ կամ հողէ ամաններու մէջ, ազնուականութենէ բան մը չէին հասկնար անշուշտ: 16 և 17րդ դարերուն, ոսկին կը շարունակէ փայլիլ ազնուական ընտանիքներու ամաններուն և առարկաներուն վրայ: Բայց իշխաններն ու թագաւորները կը ստիպուէին հալեցնել առաջ իրենց ամաններն ու անային առարկաները, ամէն անգամ որ նեղը մնային դրամական տեսակէտով: 18րդ դարուն, միաձոյլ ոսկին ամաններու և առարկաներու շինութենէն բոլորովին դուրս գրուե-

ցաւ և իր տեղը տուաւ կարմիր վեռնիճին ու սակեղօծութեան: Գոհարավաճառները և ակնավաճառները (մատանիի ալ շինողները) միայն կը շարունակէին զայն գործածել:

Սակեղօծութիւնը կը գործադրուի սակեփոշիով և սնթիկով: Սակեփոշիին և սնթիկին բաղադրութիւնը կը դնենք այն մետաղին վրայ որ կ'ուզենք սակեղօծել: Յետոյ, տաքցնելով, սնթիկը կը ցնդեցնենք: Սնթիկին միջոցաւ եղած սակեղօծութիւնը շատ դիմացկուն է, բայց արհեստաւորին առողջութեանը համար վտանգաւոր է: Սակեղօծութեան արհեստը, պէտք է նոյնիսկ ըսել արուեստը, իր գագաթնակէտին հասաւ 18րդ դարուն, երբ անուանի սակեղօծներ սակիի դոյն ու կերպարանք տուին եկեղեցական ու ընտանեկան զանազան առարկաներու:

Ահա ՈՍԿԻՆ որ մեր ընթերցողներուն առջև դրինք. ով որ ունի առնելիք մը, թող առնէ. ով որ չունի առնելիք թող չպրտէ զայն մէկդի ու վերսկսի իր գործին՝ շահելու համար դրամ որու հիմն է ռսկին:

ՈՍԿԻՆ ՊԱՐՍԱԻԸ

Կր քննեմ պարզապէս դրամի այս կտորին վրայ որ կեղծարարին նման երկու երես ունի: Սակի ունենալու շարճախանձը կը մղէ մարդը գործելու ոնիրներ որոնք իր վրայ կր հրաւիրեն Աստուծոյ գայրոյքը: Եթէ չըլլար սակին, գողին ձեռքը պիտի չկտրուէր. եթէ չըլլար սակին, պիտի չըլլար ոչ բռնութիւն, ոչ բռնապետ. ագահը իր երեսէն քաղախ պիտի չթափէր, երբ՝ մուր գիշերին՝ մէկը իրմէ գլուխը դնելու տեղ մը խնդրէր. պարտապահանջը դաս պիտի չբանար պարտասիրոջ ուշացումին համար եւ ճախանձոտք բամբասանիք թունալից նետերով յարձակում պիտի չգործէր գիշեր ցորեկ:

Բոլոր այս բաներէն զատ, սակիին վրայ եւ կը տեսնեմ քերութիւն մը որ իսկապէս զայն վար կը զարնէ. այդ այն է՝ որ ան չի կրնար մարդուս օգտակար ըլլալ առանց անոր ձեռքէն դուրս ելլելու: Պատի՛ւ այն մարդուն որ զայն կ'արհամարհէ: Եւ պատի՛ւ այն մարդուն որ կը դիմադրէ անոր դրուծան խայծերուն:

ՀԱՐԻՐԻ

ՀԱՄԱՍՏԵՂ

Գրողն է՝ Խ. ԱՐՓԻԱՐ

Հանդիմանիլ կը հրահարակենք Գրեցներու վարժարանի
նախկին ուսանող՝ Խ. Արփիարի հետեւեալ յօդուածը.
Խ. Արփիար՝ այժմ համալսարանական՝ կը գրադի իր
մասնագիտութեամբ, սակայն կը սիրէ նաեւ գրականու-
թիւնը եւ լաւ գրողները. ապացոյց՝ Համաստեղի մասին
իր խնամեալ ուսումնասիրութիւնը:

Նախորդ Մեծ Պատերազմէն վերջ, արտասահմանի մէջ ե-
րեան եկող հայ գրողներու լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն
է Համաստեղ: Ժամանակագրական կարգով և տաղանդի հարազա-
տութեամբ՝ առաջին դէի վրայ կուգայ ան: Գաղթած է Ամերի-
կա՝ Խորբերդի կողմերէն, բայց չէ մոռցած ոչ հայրենի գիւղը և
ոչ գիւղական հին բարի սովորութիւններն ու աւանդութիւնները:
Ամերիկայի թահաւրահին, մեծ ժխորին մէջ կը յիշէ զանոնք յըս-
տակ կերպով և իր լիպակներուն ու պատմութեամբներուն մէջ կ'
վերականգնացնէ զանոնք: Իր գրիչի հմայքին տակ՝ հայ գիւղին
ամբողջ կեանքը կը պարզուի մեր առջև ու մենք կ'ապրինք ա-
նոր տուններուն, փողոցներուն և արտերուն մէջ ու սարերուն վը-
րայ: Արդ, ի՞նչ բանն է որ գրուիչ կը դարձնէ Համաստեղի ըն-
թերցումը: Այս հարցումին է որ պիտի Հանամ պատասխանել հե-
տեւեալ քանի մը տողերուն մէջ:

ԿԵՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Համաստեղի լիպակներուն մէջ նկարա-
դրուած գիւղացիներ, այր թէ կին, ծեր թէ երիտասարդ, հողա-
տէր թէ ծառայող, գեղեցիկ կամ այլանդակ, համակրելի կամ ար-
համարհելի՝ ամենուն տեսած գիւղացիներն են իրենց խօսուած-
քով, իրենց շարժումներով, իրենց նիստ ու կացով, իրենց միա-
մտութեամբ, բարութեամբ, պատուախնդրութեամբ, քաջասըր-
տութեամբ կամ բամշասանքներով: Երբ կը կարդաս, մէկը միւ-
սին ետեւէն, գիւղական կեանքէ առնուած այս համով հոտով պատ-
մութեամբները, չես հանդիպիր հոն ոչ չինծու տեսարաններու և ոչ
անբնական նկարագրութիւններու կամ խօսակցութեանց: Գիւղա-
ցիներուն նստիլը, ելլիլը, խօսիլը, արտ վարելը, ջրտուք ընելը,
ուշացած անձրեւին սպասելը ու յետոյ յորդառատ անձրեւին տակ
դիմամբ թրջուիլը, գիւղացի երիտասարդին փշտա ծառի մը հո-
վանիին տակ իր սիրած աղջկէն պաշ ուզելը և գիւղացի աղջկան
պաշ տալը կամ չտալը, գիւղացի պատանիին «ամառը» ծառ մը

կեռասն ամբողջ ուտելը» մինչև իսկ «լոսի կտոր» մանկիկին «տխրբէ» ըսած ատենդ թաթիկով դարնելը, այս ամէնը կը նկարագրուի այնքան պարզ ու բնական գծերով որ մարդ ինքզինք կը դիտէ ճիշդ այդ գիւղին մէջ ու չ'ուզեր կէս ձգել ընթերցումը, ինչպէս պիտի չուզէր հաճոյալի պտոյտի մ'ընթացքին կէս ճամբուն վրայ կանգ առնել ու մնալ:

Ոչ միայն գիւղի մարդոցը, այլ նաև գիւղի անասուններուն հետ ալ շփման մէջ կը մտնէ ընթերցողը ու կը մտերմանայ անոնց հետ: Ահա մշակի անբաժան ընկեր «Տողանը» մոխրագոյն ծանր եղը, շատակեր բայց յարատև աշխատող» ահա Տողանի լծակիցը բայց այլևս ուժասպառ եղած «Տի.ք.քոն» սկոբները ցցուած, աչքերը աղօտ՝ արևամարէն յետոյ դաշտերուն վրայ ինկած մութին նման» ահա աշխարհին հրաւէր կարգացող «կարմիր» ու երկար փետուրներով աքաղաղը՝ կիսապատին վրայ թառած» ահա «խոզաններուն մէջ արածող բաց պղինձի գոյնով վառքի ծեր ջորին», ահա «վիթխարի» հպարտ գոմէշները, եփենոսեան կռնակներով» և ահա «խաղողի բուռն տակ իր ականջները թոյլ ձգած էշը»: Իսկ գիւղէն քիչ մը դուրս կը հանդիպինք մենք «մեղուններու պարսին որ մայիսեան երկինքով կ'անցնին» ու հանդիպակաց լեռներու գլխին կը նշմարենք մենք թեթևասնայծեամբ որ վերջալոյսի պատառին վրայ իր ձագուկներով ապառաժէն վեր կը ցատկէ»:

Կենդանաբանական պարտէզի մը մէջ կարող ես տեսնել այս ամէնը, բայց ոչ այդքան հարազատօրէն, որովհետև անոնք հոն բուն իրենց միջավայրին մէջ չեն գտնուիր:

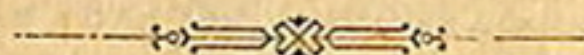
Ոչ միայն մարդիկն ու անասունները, այլ նաև անշունչ նիւթերը կամ առարկաները հողի ու շունչ կը ստանան Համաստեղի մոգական գրիչին տակ:

Առանց երկար բարակ նկարագրութիւններու, քանի մը զուսպ տողերու մէջ, ան կարծես շունչ ու հողի կը փոխանցէ արօրին, մանգաղին, սերմին, հունձքին, կալին, առուին, կամուրջին և հողէ տուններուն: Եւ ոչ միայն շունչ կուտայ այս ամենուն այլ նաև երգ մը կը դնէ անոնց շրթներուն, երգ մը «հզօր ու գեղեցիկ»: Յոյց կուտայ «ծառը որ իր ճիւղերը երկինք կը բանայ աղօթքի ձևով», ցոյց կուտայ «պտուղները որ կը յորդին ցանկապատէն»: Կը նկարագրէ «տրեւ որ կը ձեղքի» կը կտորի փարջի մը պէս ու լուսեղէն գոյներ կը թափէ» չարին ու բարիին, ասունին ու անասունին վրայ հաւասարապէս: Ու երբ ան (տրեւ) անձկութեամբ սպասուած անձրևի ժամանակ, մնայ դորշ ամպերու ետին, այս անգամ, Համաստեղ զայն մեղ կը ցուցնէ «գիւ-

ղացիներու սրտին մէջ»։ Սրտի անհաւն հրճուանքով իւր նկարագրէ մանաւանդ ուշացած անձրեւը որ գիւղացիին համար երկնային օրհնութիւն է. «կաթիլները քաշեցուն վրայ քափող վարզարիսէ հասիկներ ըլլային կարծես»։ Տանիքին նոսրոնները սկսան վար՝ փողոցի քաշեցուն վրայ քափիլ յորդ ու ուրախ աղմուկով»։ Որդիական գուրգուրանքով իւր նկարագրէ հողը որ գիւղացիին խնամքովն ու քրքրտինքով՝ իւր դառնայ ստնտուն մաքուր աշխարհին։ Յոյց կուտայ մեղի այդ մայրական հողին «սիրտը որ իւր խայտայ ջուրերուն հետ ցայտուն»։ Եւ իւր նկարագրէ վերջապէս՝ հողէն արեւէն ու անձրեւէն ծնունդ առած ցորենը «որ իւր պարէ յուլիսեան հովին առջեւ ճուղ գալով»։ Իսկ եթէ պատահի որ հողին մէջ արմատ արձակած ու արեւուն տակ հասակ նետած ցորենը շարաթներ շարունակ անձրեւին կարօտը քաշէ՝ այն տունն ան [Համաստեւ] յոյց կու տայ մեղի անոր (ցորենին) «մոր հասակը»։

ԼԱԻԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Համաստեւի վիպակներուն հմայքը որքան անոնց կենդանութեան նոյնքան ևս անոնց լաւատես հողերանութեան մէջ պէտք է փնտռել։ Համաստեւը երիտասարդ հասակին իր հայրենի գիւղէն քշուած իւր թափառի օտար աստղերու տակ իւր տառապի երկար տարիներ ըստ չի կորսնցներ երբեք իր սրտին ու հոգիին շէնչող տրամադրութիւնները։ Գիւղի մէջ ծնած ու իր առաջին երիտասարդութիւնը գիւղի մէջ ապրած՝ Համաստեւը մինչեւ վերջը իւր մնայ հոգիով ու մտածումով գիւղջուկի մը պէս բարի սրտեաց հաւատացեալ ու լաւատես ամէն տեղ ու ամէն ժամանակ։ Ազնիւ գիւղջուկի իր լաւատեսութիւնը դարձած իր մէջ տեսակ մը թաքուն առաքինութիւն իր ներշնչման աղբիւրը իւր դառնայ ու ան իւր գրէ միշտ ուրախ հանդարտ ու հոգեզմայլ շեշտով մը։ Իր ԱՆՁՏԵԻԸ վիպակին մէջ ընթերցողը պահ մը իւր խորհի որ Թորիկ Ղուկասը խելճ պարտական գիւղացին թշուառ վիճակի մը պիտի մատնուի. ու Համաստեւը եթէ ուղէր գիւրաւ կրնար սրտածմլիկ ընել պատմութիւնը՝ ըստ չի իր լաւատես խառնուածքը բոլորովին հակոտնեայ ուղղութիւն կու տայ անոր։ ՀԱՄԲՈՅՐԸ զմայլելի վիպակին երեք քառորդը կարգալէ վերջ ընթերցողը իր սպասէ կատարեալ ողբերգութեան մ'առջեւ գտնուիլ ըստ չի յանկարծ։ Համաստեւի հիանալի գրիչին առաջնորդութեամբ ականատես կ'ըլլայ անիկա բերկրալի տեսարաններու և ականջալուր՝ հոգեզուարճ խօսակցութեանց։ Համաստեւի բոլոր պատմութեամբները իւր յորդին կարծես ուրախութեան ալիքներով։ Եւ այդ պատմութեամբներու գլխաւոր անձերը տողորուած են ազնիւ զգացումներով՝ ամէն մարդու հոգիին ու սրտին խօսող։ Ահա թէ ինչու ամէն մարդ ներքին ուրախութիւն մը իւր զգայ երբ իւր կարգայ Համաստեւի մէկը միւսէն աւելի գողտրիկ վիպակները։

Եթէ վերոյիշեալ բաներուն վրայ աւելցնենք Համաստեղի գրիչին հաւմուրը, այսինքն նրբօրէն ծիծաղելու և հեղնելու արուեստը, ոճին յատկութիւնը և լեզուին պարզութիւնը, դաւառի բառերն ու ասոյթները մշակելու իր գեղարդէտի ըմբռնումը, նոյնիսկ ամենապարզ բառերու նոր շունչ ու աւելն տալու իր աստղանդը, եթէ այս ամենուն վրայ աւելցնենք որ ինքը՝ Համաստեղ՝ Քրիստոսի վայել բարութեան մարմնացումն է [տե՛ս ԶՐՈՅՅ ՇՈՒՆԻ ՄԸ ՀԵՏ պատմութեամբը], այն ատեն մենք կ'ըմբռնենք որ իր պատմութեամբներուն ընթերցումը կը դառնայ ոչ միայն մտային, բարձր ժամանց մը այլ նաեւ հոգեկան ազնիւ վայելք մը ու նաեւ մխիթարութիւն մը:

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵՂՆ

Գրողն է՝ Ա. ԺԻՐԱՅՐ

Ա. Ժիրայր՝ քաղաքիս ամենաշատ սիրուած երիտասարդներէն մէկը՝ մասնագիտութեամբ՝ երաժիշտ է, այսինքն բանաստեղծներու մեծ խմբ ու սրահիցը: Քնարերգակ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը իր նոր մեծ խմբէն մէկը կ'երեւի: Զգենք որ ինք խօսի անոր մասին:

Սովետական Հայաստանի արդի գրողներուն մէջ առանձնապէս աչքի կ'իջնայ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը: Սիլվա Կապուտիկեանի բանաստեղծութեան ձեւը, շունչը, խորքը լիբրիքական (քնարերգական) է: Լիբրիքական բանաստեղծութիւնը կ'արտայայտէ մարդկային հոգիի ու սրտի զգացումները: Եւ ոչ միայն բերանացի կամ գրաւոր կերպով կ'արտայայտէ այդ զգացումները, այլ նաեւ կ'երգէ դանդաղ լիբրի (քնարի) ընկերակցութեամբ: Կը հետեւի ուրեմն որ լիբրիք կամ քնարերգակ բանաստեղծը զգացումներու արտայայտիչ ու երգիչ է: Եւ Սովետահայ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը առաւելաբար ու գերազանցապէս լիբրիք բանաստեղծուհի է:

Անոր բանաստեղծութիւններուն կարեւոր մասը որ՝ Հայպետհրատը (Հայաստանի Պետական Հրատարակութիւնը) ամփոփած է ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ տիտղոսը կրող գողտրիկ հատաբի մը մէջ և որ՝ քանի մը օր առաջ, սրտի մեծ ուրախութեամբ մէկ շունչով կարդալու առիթը ունեցայ ես: Սիլվա Կապուտիկեանի բանաստեղծութիւնները՝ կըսեմ, կ'արտայայտեն մարդկային հոգիի գրեթէ բոլորըզգացումները: — մայրական սէր, որդիական սէր, հայրենիքի սէր, հայ հոգիի սէր, հայ լեզուի սէր, բուն Սէրը, կիներ, կեանքը, մա-

հը, վրէժի զգացումը, նախանձը, երախտագիտութիւնը, հիացումը, և այլ զգացումներ:

Այս զգացումներուն մի քանիները մասնաւորաբար Սէրը և կնոջ հոգեբանութիւնը բարդ ու կնճռոտ հանգամանք կը ներկայացնեն, իսկ միւսները՝ համեմատաբար աւելի պարզ ու աւելի բացատրելի են: Սիւլվա Կապուտիկեանի առիթով, մարդկային հոգիի վերոյիշեալ զգացումները ուսումնասիրելու ժամանակ, կըրնանք սկսիլ կնճռոտներէն և վերջացնել դիւրիմացներով: Կրնանք նաեւ հակառակ ձեւը որդեգրել. — Սկսիլ նախ պարզ զգացումներու ուսումնասիրութիւնը, հասնելու համար աստիճանաբար աւելի բարդերուն: Այս երկրորդ ձեւը պիտի դորձադրենք մենք:

Մայրական սէրը, որ բոլոր ժողովուրդներու մէջ և բոլոր աստղերու տակ նոյն զգացումն է և որ առհասարակ ոչ չափ ունի ոչ սահման, կը յորդի Սիւլվա Կապուտիկեանի բանաստեղծութիւններէն: Ինծի ծանօթ չէ անոր քանի տարեկան ըլլալը, սակայն ինչ որ բացայայտ է, ան մայր է՝ մայր ամէն բանէ առաջ: Մայրական անհուն դորովը կը պոսթիկայ իր սրտէն՝ տարուան ամէն եղանակ ներուն և օրուան ամէն պահերուն: Իր դրած տասը բանաստեղծութիւններուն վրայ, առնուազն հինգին մէջ, ան՝ կամայ թէ աւամայ՝ կը խօսի իր «անուշ մանկիկի», իր «լուսաստղիկի», իր «փոքրիկ սրտակիցի», իր «որդու» մասին: Եւ իր հոգիին անբաժան մաս կազմող այս սէրը «մաքուր է ու անսքող»: Եւ ոչ միայն ձիւնի նման անարատ է մայրական իր սէրը, այլ նաեւ ինչպէս ամէն մօր սրտի մէջ, մաղթանքներով ու օրհնութեամբ կ'արտացոլայ ան յաճախ:

Որդիս, վաղո՛վ քոյ բացուի նամբեդ ամեն մի քալիքն:
Եւ մանաւանդ, բացարձակապէս անշահ, անշահական ու անսահման է այդ սէրը

Թե քախաւես աշխարհում՝ լառ մոռացուած բոլորից,

Մօրդ յիշիւ, ե՛ս արի, արի իմ գիրկը նսրից...

Մատամ ալ Սեվինիէ՝ 17րդ դարու անուանի նամակագրուհին՝ անմահացած է ֆրանսական գրականութեան մէջ իր աղջկան դրած նամակներովը: Պատճառ մը չունինք կասկածելու որ՝ սովետահայ բանաստեղծուհի Սիւլվա Կապուտիկեանն ալ հայ գրականութեան մէջ պիտի չանմահանայ՝ իր արտադրած լիրիքական բանաստեղծութիւններովը՝ որոնցմէ կը զեղու մայրական անզուգական սէրը:

Որդիական սէրը՝ որ մայրական սիրոյ բնական պատախաճն է, նոյնպէս շատ զօրաւոր զգացում մըն է: Սիւլվա Կապուտիկեանի բանաստեղծութիւններուն մէջ, վառ է այդ զգացումը իր հոգիին

մէջ, որովհետեւ գիտէ որ ինք «մեծացեր է մօրը ջահել կեանքի գնովը», վառ է այդ զգացումը իր ւրախ մէջ, և «կեանքի մէջ հաստեցումի արժանի» բան մը կը փնտռէ նուէր տալու համար իր մօրը: Ու մայրական «զոհողութեան արժանի լինելու» համար՝ կ'ուխտէ «լինել հերոս, լինել մեծ»: Բաղձանք մըն ալ ունի տա-
կաւին իր հոգին, այն է՝ կեանքի մէջ երբեք չվշտացնել իր մայ-
րը: Աղբիւրներու զուլալ ջուրերէն կը խնդրէ իր «գէրգը ծովուն տանիլ, իր հառաչը չորս կողմ ցրուել ու աշխարհի սիրտը գցել» բայց կը թախանցէ այդ ջուրերէն:

Ախ, մեռակ մե՛րս քե գայ
Զասե՛ք իմ հառաչն ե՛ք,
Ասե՛ք քե իր աղջկայ
Ծիծաղի կարկա՛չն ե՛ք դուք...

Հայրենիքի սերը՝ որ որդիական սիրոյ մէկ ընդհանուր և տ-
ւելի խանդավառ ձևն է, նոյնպէս շատ ուժեղ կերպով կ'արտա-
յայտուի Սիլվա Կապուտիկեանի բանաստեղծութիւններուն մէջ:
Հայրենիքը՝ կարենալ ծաղկելու, բարդաւածելու, տեւելու համար՝
կը պահանջէ աշխատանք, կամք ու յարատեւութիւն: Կը պահանջէ
նուիրում, զոհողութիւն, անձնազոհութիւն: Սիլվա Կապուտիկեան
կը տողորուի այս մտածումով և ընթերցողը կը խանդավառէ այս
գաղափարով երբ՝ ինքզինքը կամ ընթերցողը կը ներկայացնէ
դաշտերու և ծաղիկներու մէջէն լազող աղբիւրով մը և անոր ըսել
կուտայ:

Թող գնա՛մ, ծովը գնամ,
Թող կորչե՛մ ծովերի մէջ,
Մեռակ քե ծաղկա՛ծ մնան
Հայրենի դաշտերը պերն...

Եւ Սիլվա Կապուտիկեանի հայրենասիրութիւնը ոչ միայն
բացարձակապէս անշահախնդիր ըմբռնում է, այլ նաեւ «սրբութ-
թիւն», սրբութիւն մը որմէ աւելի «բարձր» չքնաղ ու բիւրեղեայ»
բան գոյութիւն չունի աշխարհի վրայ: Այս հողերանութեամբ հը-
րավառ՝ ան չի վարանիր գրելու

Մե՛նք սիրո՛ւմ եինք երկիրը մեր հոր,
Ինչպէս հները՝ իրենց Ասքժուն:

Դիւցազնական շրջանի հին Հռովմայեցիի վայել լեզու մըն
է ասիկա, հայրենիքի կրակով բոցավառուած ու սրբազործուած:

Հետեւեալ զգացումներու արտայայտութիւնը կ'արտաայենք,
տունաց մեկնաբանութեան: —

ՎՐԷԺԻ ԶԳԱՑՈՒՄ

ա. Հայ մօր առաջին երգը իր տղուն՝

Թող իմ կաթի հեճ հուրն ասելուքեան
Անմեղ արեան մեջ ներծծուի քո ջինջ.
Մանկո՛ւց սովորիք ասել թե՛ ամուսն,
Քանզի նա մանկո՛ւց կեանքդ խռովեց...

բ. Ուկրաինացի մօր օրօր՝

Քնի՛ր, ի՛մ մանուկ, քո հայրը կուռում
Արիւն է խառնում ոսոխի հացին.
Քնի՛ր, աչքերդ ինչո՞ւ չեն փակւում.
Գուցէ մնում են հայրիկի դարձի՞ն.
Փակի՛ր աչքերդ, հայրդ չի՛ գալու,
Մայր—Ուկրաինացի գերուած է քանի,
Հայրական ձեռքերը քեզ չեն գրկելու,
Մինչեւ չդառնանք հողը հայրենի:

գ. Սիբլա կապուտիկեանի պատգամը՝

Արդ, կարմիր ռազմիկ, խեղդի՛ր դու նրան
Ով ուզում էր այս գարո՛ւնը խեղդի,
Թող նա չեմչի՛ սուրբ բոյրը գարնան,
Գարունը տեսնել նա արժանի չի՛...

ՆՍԽԱՆՁԻ ԶԳԱՑՈՒՄ

Զինուո՛ւր, երբ մի օր դառնաս տուն նստի,
Երբ կարօտի աչքով, բայց անհանգիստ արդեն
Նրա՛ն փնտես, սիրած քո կնոջը, եւ կոյր,
Կոյր քո սրտի առաջ բացուի դուր ղժիւժմ,
Թէ լիել է նա քեզ, հեռացել է անլուր,—
Օ՛, չարագոյծ վայրկեան, աղետալուր դու պան,
Գիտեմ ցնցուի պիտի. ինչպի՞ս մահուան բոքից
Հոգիդ, եւ կարօտդ, տենչդ երկարամեայ
Պիտի փոխուի ցամառ, կասալուքեան, մաղձի:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀՈԳԵԿԱՆ ԿՈՐՈՎԸ

Երգո՛ւմ է իմ ժողովուրդն սկսում օրն իր կեանքի.
Եւ դարերից հեռաւոր մինչեւ ներկան այս ոսկի՝
Արդար բարբառն իր խօսքի պանծելով բոք ու անմահ
Երգե՛լ է իմ ժողովուրդն ու երգո՛ւմ է ապրել նա...
Երգել է, երբ յուսահատ՝ թողած հողն իր հայրենի,
Հեճում խնդրի իր այրուող ու շիրիմները նախնի,
Սարսափի տակ սրտի նա ընթացել է հեռու՝
Անյա՛յտ, անգարդ ավերում կայան ու հաց փնտռելու...

ՀԱՅ ՀՈՂԻ ՍԷՐԸ

Հայո՛ց աշխարհ, հայոց երկիր, հայո՛ց հող,
Լայն աշխարհում քո գրկի մեջ ապրիմ քող:
Դու ժայռակուռ մի ամրոց ես հնաւանդ,
Առարակներդ՝ Արագածն ու Արարատ:
Թող ես լինեմ առարակիդ աղաւնին,
Շուքդ դառնայ իմ ապաւեն հովանին.
Ո՛ւր էլ քոչեմ, ինչ աշխարհն էլ թափառեմ,
Նորից ես գամ քո կտուրում ծրարեմ:
Ու թէ մեռնեմ՝ քո գրկի մեջ մեռնեմ քող,
Հայոց աշխարհ, հայոց երկիր, հայո՛ց հող...

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՍԷՐԸ

Այս գարնան հետ, այս ծաղկունքի,
Այս քոչնակի՝ այս առուակի,
Հետն այս երգի ու զարթոնքի
Բացուեց լեզուն իմ մանկիկի.
Տե՛ս, քոթովեց բառ մի անգին
Հայկեան լեզուից մեր սրբազան
Ասե՛ս, մասնունք հաղորդութեան
դիպաւ մանկանքս շրթունքին..
—Լսի՛ր որդիս պատգամ որպէս
Սիրող քո մօր խօսքը սրտանց.
Այսօրուանից յանձնում եմ քեզ
Հայոց լեզուն հազարազանց..

Մահի՛ր նրան բարձր ու վնիս,
Արարատի սուրբ ձիւնի պէս,
Պահի՛ր նրան սրտիդ մօտիկ՝
Քո պապերի անիւնի պէս.
Ու սոսիս զարկիցը սեւ
Դու պատգամի՛ր կրճով նրան
Ինչպէս մօ՛րքդ կը պատգամես
Թէ սուր փառեն մօրքդ վրայ:
Ու տե՛ս որդիս, ուր էլ լինես,
Այս լուսնի տակ ուր էլ գնաս
Թէ մօ՛րդ անգամ մտից հանես
Քո մա՛յր լեզուն չմոռանաս...

(Շարունակելի)

Հրատարակողի Հասցեն.—

ԳՐԻԳՈՐ ԱՅԱՐԵԱՆ

Կուրօ փողոց, Թիւ 119

ՊԵՏՐՈՒԹ ԼԻԲԱՆԱՆ